

УДК 336.71(477)

Ю.С. ТИСЯЧНА

Харківський національний економічний університет, Україна

СУЧАСНИЙ СТАН ТА РОЗВИТОК БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕРЕРВНОСТІ ВІДТВОРЮВАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ

В роботі проаналізовано сучасний стан банківської системи України, визначено особливості її розвитку в контексті забезпечення безперервності відтворювальних процесів. Виявлено актуальні проблеми розвитку вітчизняних банківських установ, зокрема з ліквідністю, прибутковістю, що вкрай негативно впливає на забезпечення безперервності переробки відтворювальних процесів банківських установ. Розглянуто комплекс заходів, спрямований на підтримку стійкого стану вітчизняних фінансово-кредитних установ, своєчасну нейтралізацію і запобігання розвитку дестабілізуючих тенденцій.

Ключові слова: банківська система, відтворювальні процеси, стан, розвиток, банк, прибутковість, кредитування, капітал.

Вступ

Одним з визначальних факторів забезпечення ефективного здійснення відтворювальних процесів промислових підприємств є розвиток вітчизняної банківської системи, яка виступає одним із головних джерел інвестування фінансових ресурсів в економіку країни, забезпечує внутрішньогалузевий, міжгалузевий, внутрішньорегіональний та міжрегіональний перерозподіл тимчасово вільних коштів суб'єктів ринку і тим самим сприяє підвищенню конкурентоспроможності національної економіки, виступає запорукою її довгострокового зростання.

Все це обумовлює необхідність дослідження стабільності банківської системи, її розвитку як найважливішого елемента сучасної ринкової економіки, що забезпечує регулювання грошового обігу, рух, перерозподіл та ефективне використання фінансових ресурсів.

Постановка проблеми

Дослідженню проблем сучасного стану та розвитку банківської системи України присвячено праці багатьох провідних вчених та практиків, зокрема О. Барановського, А. Вожжова, В. Гейця, О. Дзюблюка, А. Єпіфанова, С. Козьменка, В. Мішенка, М. Савлука, О. Сугоняко, Н. Шелудько та інших, які в своїх роботах розглядали або якісь окремі проблеми розвитку українських банків, або окремі аспекти їх розвитку в умовах активізації інтеграційно-глобалізаційних процесів та кризи. Проте додаткової уваги потребує дослідження сучасного стану та розвитку банківської системи України в контексті забезпечення безперервності відтворювальних процесів.

Метою статті є дослідження сучасного стану та розвитку банківської системи України в контексті забезпечення безперервності відтворювальних процесів, розгляд комплексу заходів, що спрямовані на підтримку стійкого стану вітчизняних фінансово-кредитних установ, своєчасної нейтралізації і запобігання розвитку дестабілізуючих тенденцій.

Виклад основного матеріалу. Сучасний етап розвитку банківської системи України характеризується загостренням міжбанківської конкуренції, що в тому числі обумовлено зростанням частки іноземного капіталу в банківському секторі України та укріпленням у ньому позицій закордонних фінансових груп, про що свідчить відповідна статистика (рис. 1).

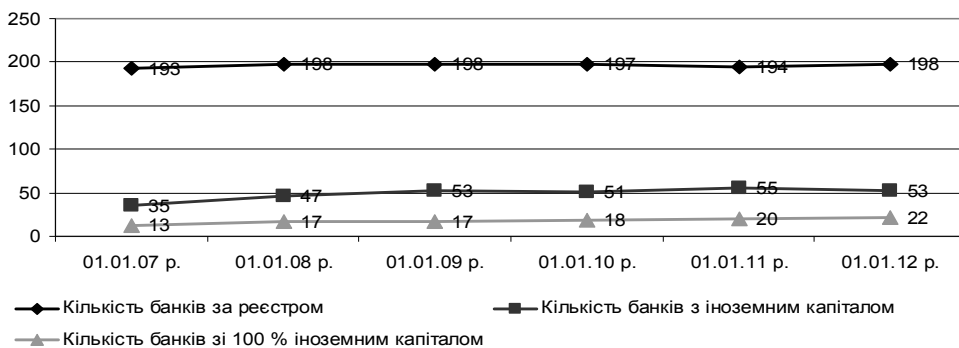

Рис. 1. Банки з іноземним капіталом у загальній структурі банківських установ України

Дані рис. 1. свідчать про те, що впродовж 2007 – 2012 рр. спостерігається позитивна динаміка щодо присутності банків з іноземним капіталом. Якщо на 01.01.2007 р. кількість банків з іноземним капіталом становила 35 установ, в тому числі 13 – із стовідсотковим іноземним капіталом, то станом на 01.01.2012 р. кількість банків з іноземним капіталом становила 53 установи, в тому числі 22 – із стовідсотковим іноземним капіталом [1].

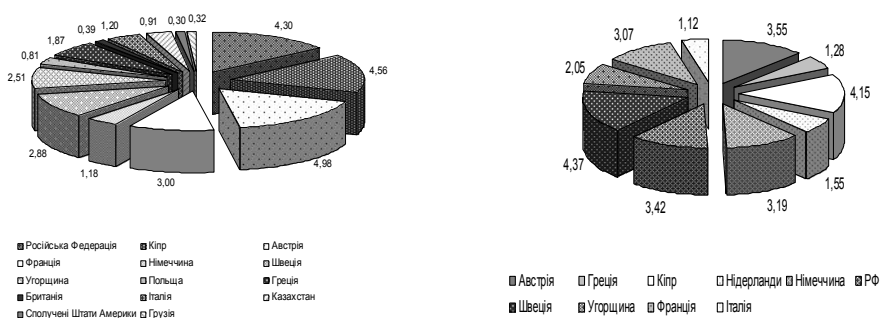
Зростання частки іноземного капіталу в банківському секторі України обумовлене прийнятими рішеннями щодо європейської інтеграції України і скасуванням низки обмежень щодо доступу іноземного капіталу до банківського сектору – у 2006 році було прийнято зміни до Закону "Про банки і банківську діяльність" у частині надання іноземним банкам права відкривати свої філії на території України, а також пошуком інвестицій для підтримки ліквідності вітчизняних банків.

Цікавим є дослідження розподілу іноземних інвестицій у банківський сектор України за країнами-інвесторами. Так, на 01.01.2009 р. найактивнішу участь в діяльності банківського сектору брали Австрія (4,95 %), Кіпр (4,56 %), Російська федерація (4,30 %), Франція (3 %), Швеція (2,88 %), Угорщина (2,51 %) [2, с. 15] (рис. 2.).

Проте з часом ситуація дещо змінилася, і, станом на 01.10.2010, найбільш зацікавленими іноземними учасниками банківського бізнесу в Україні виявилися Швеція (4,37 %), Кіпр (4,15 %), Австрія (3,55 %), Російська Федерація (3,42 %) та Німеччина (3,19%) [3] (рис. 2.).

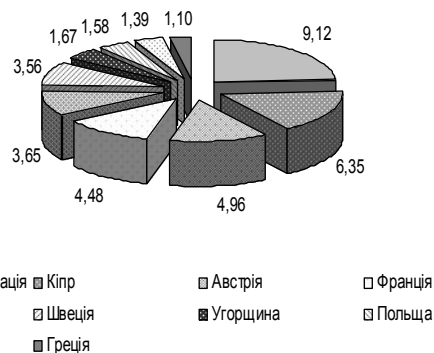
Відповідно до офіційних даних НБУ щодо власників істотної участі у банках України, станом на 01.04.2012 р., найбільш впливовими учасниками є Російська Федерація (9,12 %), Кіпр (6,35 %), Австрія (4,96 %), Франція (4,48 %), Німеччина (3,65 %), Швеція (3,56 %) [4] (рис. 2), окрім цих держав в Україні представлені: Угорщина, Польща, Нідерланди, Греція, Британія, Італія, Казахстан, Ірландія, Сполучені Штати Америки. Як видно, Російська Федерація на сьогоднішній день є лідером серед країн-учасників банківського сектору України і таким чином росіяни контролюють в Україні 10 банків: Промінвестбанк, ВТБ банк, Альфа-Банк, Дочірній банк Сбербанку Росії, БМ Банк, Енергобанк, Банк Руский Стандарт, Всеукраїнський Банк Розвитку, Банк Петрокомерц-Україна, Банк Траст,

три з яких давно вже входять в ТОП-10 лідерів ринку.

01.01.2009 р.

01.10.2010 р.

01.04.2012 р.

Рис. 2. Розподіл іноземних інвестицій у банківський сектор України за країнами-інвесторами

Слід відзначити, що більшість вкладень Російської Федерації здійснена банками, майже повністю підконтрольними Кремлю. Українські дочірні банки російських гігантів найбільш активно працюють в сегменті кредитування корпоративного сектора ("ВТБ Банк"), але реалізують і роздрібний бізнес. Треба визнати, що російські дочірні банки належать до числа найбільш капіталізованих [2, с. 15].

Також слід зазначити, що серед 10 найбільших банків за обсягом активів 7 належать іноземним власникам, тож іноземні банки відіграють системоутворюючу роль з огляду на суттєву частку на банківському ринку.

ку [5].

За оцінками експертів, банки з іноземним капіталом працюють в Україні більш ефективно, ніж банки виключно з місцевим капіталом [6]. Крім того, масовий прихід іноземних банків як у країни Східної Європи, так і в Україну полегшив доступ дочірніх банків до дешевших ресурсів материнських банків та міжнародного ринку капіталу. Банки з іноземним капіталом, основною стратегією яких була орієнтація на максимізацію прибутковості, виявились у привілейованому становищі порівняно з українськими аналогами, що намагались збільшити свою ринкову частку [7].

Надаючи належне діяльності вітчизняних банків слід зазначити, що їх ефективність у порівнянні з іноземними знаходиться на досить високому рівні [5].

Станом на 1.01.2011р. нерезиденти контролювали 49,7 % активів банківської системи, що у 5 разів більше, ніж у 2005 р. [5].

Прихід іноземних інвесторів призводить до появи нових ризиків у діяльності банківської системи. Однією з причин входження іноземних інвесторів у вітчизняну економіку є освоєння нових ринків банківських послуг, що породжує високий рівень конкуренції та низький рівень прибутковості. Це змушує банки шукати нові, менш насичені ринки, з більш високим рівнем прибутку. Банківські установи з іноземним капіталом не будуть зацікавлені у розвитку конкурентоспроможності вітчизняних виробників, а сконцентруються переважно на фінансуванні споживчих кредитів, метою яких є купівля закордонної продукції (автомобілів, техніки і т.д.). Таким чином банки будуть фінансувати розвиток зарубіжних, а не вітчизняних виробників. Тому прихід зарубіжних банків пов'язаний із збільшенням ризикованості вітчизняної банківської системи [8, с. 307].

Ще одним ризиком є вірогідність значного відтоку фінансових ресурсів з банків, що контролюються іноземними інвесторами в разі погіршення економічної та політичної ситуації, але через деякий час після кризового стану економіки іноземний капітал досить швидко повертається в країну і, як правило, використовується для покупки здешевлених за час кризових процесів банків-резидентів [8, с. 308]. В цьому контексті

необхідно звернути увагу на рух іноземного капіталу в банківській системі України, а точніше його вихід (табл. 1), обумовлений неплатежами в Україні та проблемами в Європі [9].

Таблиця 1
 Рух іноземного капіталу в банківській системі України

Банк	Поява в банківському секторі України	Вихід з банківського сектору України
1	2	3
ING Bank	1997 рік – зареєстровано ІНГ Банк Україна	2009 рік – закрито роздріб.
Societe Generale	2006 рік – купив Ікар-банк за \$25-35 млн (2-3 капітали; тут і далі в дужках мультиплікатор)	2012 рік – зник роздрібний портфель на 700 млн. грн. Альфа-Банку.
SEB Group	2005 рік – купила банк «Ажіо» за \$27,5 млн (1,5); 2007 рік – купила банк «Факторіал» за \$120 млн (4,5).	2012 рік – оціночно \$20-30 млн. (0,2-0,3), різниця порівняно з ціною покупки становила \$90-100 млн.
Ренесанс Капітал	2005 рік – купив банк «Лідер» (н/д).	2011 рік – продав банк групі СКМ.
Home Credit Group	2006 рік – купила «Агро-банк», оціночно за \$40-65 млн. (3-4)	2009 рік – оціночно \$43 млн. (1), різниця \$20 млн.
Credit Europe Bank	2007 рік – зареєстровано Кредит Європа Банк	2012 рік – закрито роздріб.
Commerzbank	2007 рік – купив 60 % банку «Форум» за \$600 млн. (3), збільшив частку до 100 %, додали ще \$1 млрд.	2012 рік – оціночно 450-745 млн. грн. (0,5), різниця становила \$900 млн.
Bank of Georgia	2007 рік – купив УРП за \$81,7 млн. (3).	2011 рік – продано банк за \$9,6 млн. (0,82), різниця становила \$72 млн.
Volksbank International	2007 рік – купив «Електрон» за 57 млн. євро (3,8).	2012 рік – український актив перейшов до «Сбербанку Росії».

Продовження табл. 1

1	2	3
Swedbank	2007 рік – купив ТАС-Комерцбанк й ТАС-Інвестбанк за \$735 млн. (4,6).	2011 рік – закрито роздріб, продано портфель Дельта Банку, який був перепродано «Альфа-Банку».

В цілому наявність банків з іноземним капіталом в Україні позитивно впливає на розвиток фінансової системи, проте є досить серйозні фінансові й економічні ризики швидкого зростання частки іноземного банківського капіталу, пов'язані з можливою втратою суверенітету в сфері грошово-кредитної політики, можливим посиленням нестабільності, несподіваними коливаннями ліквідності банків, спекулятивними змінами попиту та пропозиції на банківському ринку, можливим відтоком фінансових ресурсів, підвищенням вразливості банківського сектора України до коливань на світових фінансових ринках та у банківському секторі країни походження іноземного банку. Тому для ефективного функціонування банківської системи України автори [8, с. 309] пропонують вжити такі заходи:

- орієнтація та спрямування банківських ресурсів на потреби внутрішнього виробництва і ринку, зменшення значної залежності від зовнішніх чинників;
- встановлення жорстких критеріїв відносно надання дозволів на відкриття в Україні філій іноземних банків;
- встановлення норми участі іноземного капіталу в загальному капіталі банківської системи України;
- забезпечення державою рівних конкурентних умов для всіх учасників фінансового ринку.

Незважаючи на продовження в економічній літературі активних наукових дискусій щодо переваг та недоліків проникнення іноземних банків на фінансовий ринок держави, практика свідчить про перевагу позитивних наслідків, що в цілому сприяє поглибленню економічної інтеграції України з розвинутими країнами, сприйняття зарубіжного досвіду ефективного управління банківською діяльністю країни. Важливими завданнями сьогодення для України в контексті збереження економічного

суверенітету є вивчення досвіду країн, банківські системи яких вже інтегрували до світового фінансового ринку, аналіз помилок і нових можливостей, ризиків та переваг, і розроблення на цій основі власної стратегії розвитку вітчизняної банківської системи в умовах світової консолідації банківського капіталу. Основною метою держави на цьому етапі розвитку виступає формування конкурентної, стабільної та ефективно діючої банківської системи, що дасть змогу успішно увійти до глобального фінансового простору [2, с. 20].

До початку світової фінансової кризи 2008 р. спостерігалось стрімке зростання української фінансової системи. Банківський сектор був основою швидкого розвитку економіки та характеризувався високими прибутками, зростанням активів банків, в тому числі наданих кредитів.

Так, за період з 01.01.2007 р. по 01.01.2012 р. обсяг активів збільшився втричі або на 210 %, обсяг кредитів також збільшився майже втричі або на 206 %, проте у другій половині 2008 р. економіка України завершила період стійкого приросту й увійшла в глибоку рецесію, найглибшу з часів початку 1990-х [5]. Так, впродовж 2009 року обсяг активів скоротився майже на 5 %, а обсяг кредитування – на 6 %, проте наступного періоду спостерігається позитивна динаміка – за рік приріст обсягу активів становив 7 %, а приріст обсягу кредитування – 1 %, таким чином, протягом трьох років, з 01.01.2010 по 01.01.2012 рр., обсяг активів збільшився майже на 20 %, а обсяг активів – майже на 10 % (табл. 2).

Як справедливо стверджує Дзюблук О. [10], кредит є фактором прискорення суспільного розвитку і забезпечення безперервності відтворення на усіх його стадіях, що й обумовлює необхідність дослідження стану банківського кредитування в Україні.

Протягом 2007-2009 рр. надані кредити банків України зростали вищезгаданими темпами порівняно з активами, а після – навпаки. Досліджуючи частку наданих кредитів в активах банків України, слід відмітити, що саме протягом 2008 року було досягнуто максимального значення – 85,55 % (табл. 2), з поступовим щорічним зниженням цього показника, який на 01.01.2012 р. становив 78,28 %.

Таблиця 2

Структура та динаміка активів та наданих кредитів банків
України за період 2007-2012 років

Показник	01.01. 2007	01.01. 2008	01.01. 2009	01.01. 2010	01.01. 2011	01.01. 2012
Активи банків, млн. грн.	340 179	599 396	926 086	880 302	942 088	1 054 280
Темп росту, %	176,20	154,50	95,06	107,02	111,91	176,20
Кредити надані, млн. грн.	269 294	485 368	792 244	747 348	755 030	825 320
Темп росту, %	180,24	163,23	94,33	101,03	109,31	180,24
Частка в активах, %	79,16	80,98	85,55	84,90	80,14	78,28
з них:						
кредити, що надані суб`єктам госпо- дарювання, млн. грн.	167 661	276 184	472 584	474 991	508 288	580 907
Темп росту, %	164,73	171,11	100,51	107,01	114,29	164,73
Частка в кредитах наданих, %	62,26	56,90	59,65	63,56	67,32	70,39
кредити, надані фізичним особам, млн. грн.	77 755	153 633	268 857	222 538	186 540	174 650
Темп росту, %	197,59	175,00	82,77	83,82	93,63	197,59
Частка в кредитах наданих, %	28,87	31,65	33,94	29,78	24,71	21,16
Довгострокові кредити, млн. грн.	157 224	291 963	507 715	441 778	420 061	426 430
Темп росту, %	185,70	173,90	87,01	95,08	101,52	185,70
Частка в кредитах наданих, %	58,38	60,15	64,09	59,11	55,64	51,67
З них: довгострокові кредити суб`єктам господарювання, млн. грн.	90 576	156 355	266 204	244 412	262 199	290 348
З них: довгострокові кре- дити суб`єктам господарювання, млн. грн.	90 576	156 355	266 204	244 412	262 199	290 348
Темп росту, %	172,62	170,26	91,81	107,28	110,74	172,62

Продовження табл. 2

1	2	3	4	5	6	7
Частка в довгострокових кредитах, %	57,61	53,55	52,43	55,32	62,42	68,09
Прострочена заборгованість за кредитами, млн. грн.	4 456	6 357	18 015	69 935	84 851	79 292
Темп росту, %	142,66	283,39	388,20	121,33	93,45	142,66
Частка в кредитах наданих, %	1,65	1,31	2,27	9,36	11,24	9,61

Розраховано на основі даних НБУ про основні показники діяльності банків України [1].

Досліджуючи структуру наданих кредитів слід відмітити, що переважна їх більшість надана суб'єктам господарювання, причому починаючи з кінця 2008 року спостерігається їх поступове зростання, частка яких в наданих кредитах зросла з 59,65 % станом 01.01.2009 до 70,39 % станом на 01.01.2012 р., що свідчить про зниження активності споживчого кредитування (табл. 2).

Щодо строковості наданих кредитів банків України, необхідно відмітити, що до настання економічної кризи переважну більшість наданих кредитів склали довгострокові кредити, проте з 01.01.2009 року почалося поступове скорочення обсягів довгострокового кредитування з 64,09 % до 51,67 % станом на 01.01.12 р., при цьому відбувається зворотна ситуація з довгостроковим кредитуванням суб'єктів господарювання, частка яких в наданих довгострокових кредитах починаючи з 01.01.2009 року збільшилася з 52,43 % до 68,09 % станом на 01.01.2012 р. (табл. 2).

Прострочена заборгованість за кредитами з 2007 по 2009 роки стрімко зростала: так темп її приросту з 142,66 % збільшився до 388,20 % відповідно, проте наступні два роки, незважаючи на позитивну динаміку простроченої заборгованості, темп її приросту зменшився до 93,45 % і тільки протягом 2011 року темп її приросту склав 142,66 %. Таким чином, як свідчить статистика, характер змін обсягів простроченої заборгованості відповідає динаміці кредитування банків України, тобто із зростанням

обсягів кредитування зростає і прострочена заборгованість банків.

Характер змін частки простроченої заборгованості за кредитами у наданих кредитах має нестабільний характер, проте можна визначити таку закономірність: з 2007 року кожний другий рік відбувається зростання і наступного року – скорочення цього показника. Зокрема, протягом 2011 року обсяг простроченої заборгованості скоротився, що й обумовило зниження частки простроченої заборгованості за кредитами у наданих кредитах.

Саме економічна природа кредитних операцій банків як ризикового виду діяльності обумовлює наявність у кредитному портфелі прострочених та сумнівних кредитів, що потребує розробки та впровадження додаткових заходів попередження або унеможливлення кредитних ризиків при реалізації ефективного управління.

У розрізі банківських кредитних операцій, спрямованих на задоволення виробничих потреб суб'єктів підприємницької діяльності, виокремлюють окремих ризик – кредитний, тобто ризик несплати позичальником основного боргу (суми наданої позички) і відсотків, які належать сплаті банку за користування кредитом у терміни, визначені у кредитному договорі. Несплата процентів за позикою здатна спричинити неотримання прибутку банку від кредитної діяльності, неповернення ж самого кредиту викликає появу прямих збитків та можливу втрату банківського капіталу. Обидва наслідки неплатежів за кредитною угодою є вкрай небажаними для банку, позаяк це може призвести в майбутньому до скорочення ресурсної бази, а відтак і спроможності банку щодо кредитного забезпечення суб'єктів господарювання [10, с. 103].

Досліджуючи валюту, в якій надавалися кредити в економіку протягом 2007-2012 рр., слід відмітити про перевагу національної валюти за виключенням 2008-2009 років (станом на 01.01.2009 р. та 01.01.2010 р.) (табл. 3).

Обсяги кредитування в іноземній валюті до 01.01. 2009 р. зростали випереджаючими темпами порівняно з кредитуванням в національній валюті, потім ситуація кардинально змінилася – спостерігається негативна динаміка кредитування в іноземній валюті до 01.01.2011 р. – протягом 2011 року темп росту становив 175,44 %, що може свідчити про настання

Таблиця 3

Динаміка обсягів кредитування економіки банківськими установами
 за період 2007-2012 років

Показники	01.01. 2007	01.01. 2008	01.01. 2009	01.01. 2010	01.01. 2011	01.01. 2012
1	2	3	4	5	6	7
1. Кредити в економіку – усього, млн. грн.	245226	426863	734010	717540	724005	793277
Темп росту, %	174,07	171,95	97,76	100,90	109,57	174,07
1.1. Кредити в економіку у національній валюті, млн. грн.	123783	213798	300208	349765	386686	470063
Темп росту, %	172,72	140,42	116,51	110,56	121,56	172,72
Частка в загальних кредитах в економіку, %	50,48	50,09	40,90	48,75	53,41	59,26
1.2. Кредити в економіку в іноземній валюті, млн. грн.	121443	213065	433801	367774	337319	323213
Темп росту, %	175,44	203,60	84,78	91,72	95,82	175,44
Частка в загальних кредитах в економіку, %	49,52	49,91	59,10	51,25	46,59	40,74
2. Кредити, надані юридичним особам, млн. грн.	166683	271417	460209	482208	519603	597033
Темп росту, %	162,83	169,56	104,78	107,75	114,90	162,83
Частка в загальних кредитах в економіку, %	67,97	63,58	62,70	67,20	71,77	75,26
2.1. Кредити надані юридичним особам у національній валюті, млн. грн.	95438	158828	224935	286153	324523	386610

Продовження табл. 3

1	2	3	4	5	6	7
Темп росту, %	166,42	141,62	127,22	113,41	119,13	166,42
Частка в кредитах, наданих юридичним особам, %	57,26	58,52	48,88	59,34	62,46	64,76
2.2. Кредити надані юридичним особам в іноземній валюті, млн. грн.	71245	112589	235275	196055	195080	210423
Темп росту, %	158,03	208,97	83,33	99,50	107,86	158,03
Частка в кредитах, наданих юридичним особам, %	42,74	41,48	51,12	40,66	37,54	35,24
Частка в кредитах в економіку, %	58,67	52,84	54,24	53,31	57,83	65,10

Розраховано на основі даних НБУ про основні показники грошово-кредитного ринку [11-15].

певної стабільності для позичальників. До цього слід додати, що переважна більшість з кредитів в економіку в іноземній валюті належить юридичним особам, які активно нарощували обсяги кредитування в іноземній валюті до 01.01.2009 р., а поступове його відновлення підприємствами почалося з 2010 року (станом на 01.01.2011 р.), протягом якого темп росту склав 107,86 %, а протягом 2011 – 158,03 % (станом на 01.01.2012 р.) (табл. 3).

Зростання ризикованості банківської діяльності в сучасних умовах та нарощення її обсягів, потребують посилення капіталізації банків, тому регулятивні органи встановлюють мінімальні нормативи до розмірів та достатності капіталу банків. Відповідно до цього, розширення обсягів активних операцій потребує нарощування власного капіталу, що позитивно впливає на надійність банків та сприяє зростанню довіри населення до них.

Впродовж досліджуваного періоду – з 01.01.2007 по 01.01.2012 рр. –

обсяг власного капіталу банків України збільшився більше ніж в 3 рази або на 265 %, а статутний капітал збільшився більше ніж в 6 разів або на 554 % [1].

Так, критичним відзначився 2008 рік, протягом якого власний капітал банків скоротився на 3,43 %, протягом 2009 року банкам вдалося здійснити його нарощення, проте до 01.01.2012 р. спостерігається поступове зменшення темпів росту основного капіталу банку. Статутний капітал протягом 2008 року навпаки мав зростання – темп його росту становив на 01.01.2009 р. 144,55 %. В ситуації, що склалася, НБУ висунув вимогу щодо нарощення статутного капіталу банками і переважна більшість українських банків впоралася із завданням нарощування капіталу, поставленим на 2010 рік за підсумками стрес-тестування кредитно-фінансових установ, яка протягом 2011 року була виконана, проте станом на 01.01.2012р. банки не виконали вимогу стосовно нарощення розміру статутного капіталу до 120 млн. грн. (рис. 3.).

З наведених даних можна зробити висновок, що особливістю українських банків є високе значення питомої ваги статутного капіталу у структурі власного капіталу. Позитивні структурні зрушення та нарощення в абсолютному вимірі статутного капіталу банків упродовж досліджуваного періоду свідчить про те, що шляхом нарощення саме цієї складової власного капіталу вони намагаються підвищити рівень капіталізації.

Розмір капіталу банку обумовлює його стійкість – із зростанням капіталу зростає його захисна функція, банківський капітал слугує забезпеченням по всіх здійснюваних операціях. При цьому незначний обсяг власного капіталу помітно знижує інвестиційні можливості кредитної установи.

Автори виділяють функції, які капітал дає можливість виконувати банківській установі [16, с. 6]:

- забезпечувати якісне банківське обслуговування, як суб'єктів підприємницької діяльності, так і населення, надаючи їм необхідні обсяги банківських операцій та відповідні послуги;

- забезпечувати довіру, як до окремих банків, так і до всієї національної банківської системи, а також впевненість у стабільності її

діяльності;

- рівномірно розподіляти ризик банківської діяльності між усіма учасниками розрахункового процесу (банківські установи, інвестори, клієнти, кредитори, позичальники);

- задовольняти попит клієнтів на кредити;

- забезпечувати надійний захист від можливих втрат та збитків.

Абсолютні показники свідчать, що банківській системі України потрібне значне нарощування капіталу: на одного громадянина України припадає банківського капіталу в еквіваленті 100 доларів США, при цьому в сусідніх Росії та Польщі – 132 і 230, а в розвинених країнах цей показник перевищує 1 000 доларів США. Негативним явищем для банківської системи є перевищення темпів зростання витрат над доходами, так на 1 січня 2011 р. різниця становила 7 708 млн. грн. [8, с. 301].

Внаслідок несприятливого розвитку подій у світовій та вітчизняній економіці у 2009 році, визнаного світовою економічною кризою, було дестабілізовано ситуацію на грошово-кредитному ринку України. Досліджуючи динаміку зобов'язань банків, слід відмітити позитивний характер змін: за досліджуваній період зобов'язання банків збільшилися в три рази або на 202 % і тільки протягом 2009 року вони скоротилися на 5,17 % (станом на 01.01.2010 р.) (табл. 4), що було спричинено скороченням коштів суб'єктів господарської діяльності та фізичних осіб.

Така ситуація була пов'язана не лише з втратою довіри до банківської системи, але й зі зменшенням доходів населення внаслідок погіршення економічної ситуації загалом. За таких обставин значна частка заощаджень населення витрачалася на поточне споживання та виконання взятих раніше зобов'язань, у тому числі за кредитами [8, с. 302].

Протягом 2011 року банки України наростили обсяги залучених та запозичених ресурсів, що може свідчити про поступове відновлення довіри до банків знову спостерігається збільшення залученого капіталу, що є наслідком поступового відновлення довіри до банківських установ.

Як справедливо зазначили автори [8, с. 302], зменшення довіри – це саме той час, коли позитивна репутація надійної і стабільної фінансової установи є основним капіталом будь-якого банку. Більшість українських банків виявилися не готовими до випробування в жорстких умовах

Таблиця 4

Структура та динаміка ресурсів банків України за період 2007-2012 рр.

Показник	Данні на 01.01.					
	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.
Пасиви, усього, млн. грн.	340179	599396	926086	880302	942088	1054280
Власний капітал, млн. грн.	42566	69578	119263	115175	137725	155487
Темп росту, %		163,46	171,41	96,57	119,58	112,90
з нього: статутний капітал, млн. грн.	26266	42873	82454	119189	145857	171865
Частка власного капіталу у пасивах (капіталомісткість), %	12,5	11,6	12,9	13,1	14,6	14,7
Зобов'язання, млн. грн.	297613	529818	806823	765127	804363	898793
Темп росту, %		178,02	152,28	94,83	105,13	111,74
з них: кошти суб'єктів господарської діяльності, млн. грн.	76898	111995	143928	115204	144038	186213
Темп росту, %		145,64	128,51	80,04	125,03	129,28
Частка у зобов'язаннях, %	25,84	21,14	17,84	15,06	17,91	20,72
з них: строкові кошти суб'єктів господарської діяльності, млн. грн.	37675	54189	73352	50511	55276	74239
Темп росту, %		143,83	135,36	68,86	109,43	134,31
Частка у коштах суб'єктів господарської діяльності, %	48,99	48,39	50,96	43,84	38,38	39,87
Вклади фізичних осіб, млн. грн.	106078	163482	213219	210006	270733	306205
Темп росту, %		154,11	130,42	98,49	128,92	113,10
Частка у зобов'язаннях, %	35,64	30,86	26,43	27,45	33,66	34,07
з них: строкові вклади фізичних осіб, млн. грн.	81850	125625	175142	155201	206630	237438
Темп росту, %		153,48	139,42	88,61	133,14	114,91
Частка у вкладах фізичних осіб, %	77,16	76,84	82,14	73,90	76,32	77,54

Розраховано на основі даних НБУ про основні показники діяльності банків [1].

пресингу вітчизняних засобів масової інформації і втрачали свої позиції в рейтингах довіри громадськості.

На сьогодні у банківській системі України ключовими проблемами залишаються повернення довіри населення, відновлення кредитування економіки, досягнення стабільності обмінного курсу та його прогнозованості. І хоча у 2011 році, завдяки зусиллям урядів і центральних банків розвинутих країн із підтримки фінансового сектору за рахунок державного фінансування, спад світової економіки припинився і почалося повільне відновлення. Проте воно має нестійкий характер та може уповільнитись внаслідок високого державного боргу в багатьох країнах та надмірного боргового навантаження на їхні бюджети. Тому і надалі залишається можливість виникнення другої хвилі глобальної рецесії [8, с. 302].

Спеціалісти визнають, що вже протягом 2010 року було досягнуто рівня довіри населенням на докризовий рівень [17] – темп росту коштів фізичних осіб склав 128,92 %, проте наступного року цей показник був дещо нижчим (табл. 4), а частка коштів фізичних осіб у зобов'язаннях – вищою. Взагалі слід відмітити, що частка коштів фізичних осіб у зобов'язаннях переважає над аналогічним показником коштів суб'єктів господарської діяльності, до того ж кошти фізичних осіб зростають випереджаючими темпами порівняно з коштами суб'єктів господарської діяльності, за виключенням 2011 року (станом на 01.01.2012 р.). Щодо строковості коштів клієнтів банків, то більшою стабільністю відрізняються саме кошти населення, в той час як строковість коштів суб'єктів господарської діяльності з 2009 року має тенденцію до поступового скорочення (табл. 4). Переважання короткострокових депозитів робить ресурсну базу, яка сформована за рахунок залучених коштів, нестабільною і стримує розвиток довгострокового кредитування для розвитку економіки України.

Так, у період подолання фінансової кризи, НБУ запропонував розробку законодавчої ініціативи щодо заборони на дострокове вилучення строкових депозитів. Однак, Асоціація українських банків стверджувала, що це спричинить зниження привабливості строкових депозитів для вкладників у разі введення заборони на дострокове зняття таких вкладів.

На думку асоціації, оптимальним варіантом вирішення проблеми дострокового вилучення вкладниками строкових депозитів було законодавче встановлення відмінностей між депозитами до запитання й строковими депозитами із закріпленням права клієнта й банку самостійно в договірному порядку встановлювати механізм і строки повернення (у тому числі дострокового) строкових вкладів [18, с. 16]. Це сприяло б підвищенню рівня свідомості вкладників при виборі банків для розміщення коштів. Крім того, доцільним було б законодавче надання Національному банку права на введення тимчасового мораторію на повернення банками вкладів [8, с. 304].

У серпні 2012 року було прийнято постанову про збільшення гарантованої суми відшкодування за вкладами населення в разі ліквідації банку з 150 до 200 тис. гривень. Таке рішення було прийнято з метою подальшого зміцнення довіри населення до банків і підвищення рівня захищеності більшості вкладників. Підвищення суми гарантування вкладів є поширеною практикою і саме вона свого часу запобігла стрімкому відтоку коштів з банків Європи під час фінансової кризи. Збільшення розміру гарантій за вкладами в Україні дасть також довгостроковий макроекономічний ефект, оскільки кошти фізичних осіб є основною ресурсною базою для кредитування економіки [19].

Також слід зазначити, що у банківській системі України має місце невідповідність залучених ресурсів наданим кредитам за строками, тобто короткостроковість залучених коштів може обмежувати можливості банків щодо довгострокового кредитування і тим самим обумовити появу розриву ліквідності. В свою чергу проблеми з ліквідністю можуть тільки посилити недовіру до банків та спричинити відтік клієнтів, що у свою чергу ускладнить нарощення ресурсної бази банку та пошук інших джерел поповнення ресурсів для підтримки ліквідності.

Автори [20] вважають, що в умовах поглиблення наслідків світової фінансово-економічної кризи першочерговими завданнями, що стоять перед банківськими установами для відновлення довіри населення та покращення свого іміджу, слід реалізувати:

- просування Інтернет-технологій для підвищення ефективності та прискорення фінансово-господарських операцій клієнтів шляхом застосу-

вання інноваційних мережених рішень, тобто Інтернет-еквайрінгу;

- створення нових комплексних рішень для обслуговування VIP персон, тобто застосування системи Private-Banking та впровадження нових підходів до сегментації клієнтів;

- повна автоматизація всіх електронних операцій, що здійснюються з використанням систем Інтернет-банкінгу;

- розробка принципово нових депозитних рішень для підвищення привабливості цієї послуги з використанням депозитів з програмами страхування;

- дослідження можливості та розробка відповідних механізмів використання у майбутньому перспективних для української економіки фінансових послуг, а саме: хеджування валютних ризиків та депозитів, що індексуються;

- обов'язкове впровадження системи повноцінних мультивалютних вкладів для розширення можливості клієнтів отримання прибутку на курсових різницях;

- розгляд можливості емісії «привілейованих» пластикових карток World Signia та Visa Infinite і надання, відповідно до них, повноцінного пакету послуг для підвищення привабливості комерційного банку з боку найбільш заможних громадян України.

Аналіз сучасного стану банківської системи показав, що одним із найскладніших періодів у діяльності вітчизняних банків був 2009 р. – збитки сягли 28 млрд грн (доходи – 143,1 млрд грн, витрати – 171, 1 млрд грн), тоді як прибутки 2008 р. дорівнювали приблизно 7,3 млрд грн. Стабільно прибутковими протягом 2009 р. були Ощадбанк, Приватбанк та Укрсоцбанк. Незважаючи на помітні позитивні зміни після 2009 року, що відбувалися в банківській системі (підвищення фінансової стабільності, нарощування капітальної бази, залучення коштів клієнтів), банківська діяльність в Україні залишається збитковою (рис. 4.) [1].

Так, збитковість розпочалася впродовж 2009 року і на 01.01.2010 року збитки становили 38 450 млн. грн., наступного року збитки скоротилися на 66 % і становили 13 027 млн. грн., а впродовж 2011 року збитки скоротилися на 41 % й на 01.01.2012 р. становили 7 708 млн. грн. Станом на 01.01.2012 р. з 175 банків України 31 банк або 17,7 % виявилися збитко-

вими, причому 15 банків з них – банки з іноземним капіталом.

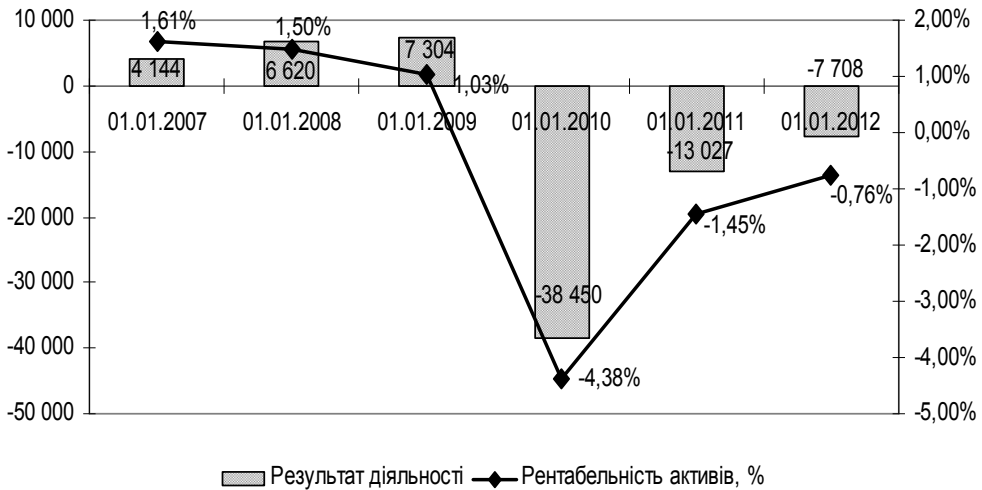

Рис. 4. Динаміка ефективності діяльності банків України, млн. грн.

При цьому з 17 банків першої групи чистий збиток у 2012 році (на 01.01.2012 р.) отримали лише три фінансові установи: Укрсиббанк з групи BNP Paribas (3 717 млн. грн.), підконтрольний уряду Укргазбанк (3 614 млн. грн.) і банк «Фінанси і Кредит» (79,163 млн. грн.), що свідчить про нездійсненність прогнозів експертів щодо виходу банківської системи на прибуткову діяльність.

Для вирішення проблеми підвищення рівня надійності та стійкості установ банківської системи України, автори [8] пропонують наступний комплекс заходів для банків:

- 1) поліпшити якість капіталу та забезпечити достатній рівень покриття ним ризиків, що приймаються фінансовими установами;
- 2) стимулювати залучення власного банківського прибутку для інвестицій у капітал шляхом звільнення від оподаткування його частини, яка спрямовується на підвищення рівня капіталізації кредитних установ, стимулювати інвесторів звільненням від податків на прибуток, який спрямовується на збільшення обсягу власного капіталу банків;
- 3) стимулювати приплив капіталу у банки за рахунок активного залучення коштів акціонерів, у тому числі портфельних інвесторів;
- 4) створити заходи щодо удосконалення нормативно правового поля

діяльності банківських установ через внесення змін до законодавчої бази в частині систематизації обов'язкових економічних нормативів, що дасть змогу підвищити ефективність банківського регулювання та нагляду;

5) активізувати процеси реорганізації і реструктуризації банків, як засобу зміцнення їх фінансової стійкості, а також, виходячи з критеріїв економічної ефективності банків- правонаступників, законодавче врегулювати стимулюючі заходи, зокрема, зменшити капітал проблемного банку, що приєднується до фінансово стійкого, на суму безнадійних та сумнівних до повернення боргів.

Висновки та пропозиції

Результати проведеного дослідження сучасного стану та розвитку банківської системи України свідчать про наявність у банків певних проблем, зокрема з ліквідністю та прибутковістю, що вкрай негативно впливає на забезпечення безперервності перебігу відтворювальних процесів банківських установ і в той же час обмежує їх можливості щодо інвестування коштів в економіку країни й забезпечення тим самим безперервності відтворення на усіх його стадіях. Розглянуто комплекс заходів, спрямований на підтримку стійкого стану вітчизняних фінансово-кредитних установ, своєчасної нейтралізації і запобігання розвитку дестабілізуючих тенденцій, що сприятиме створенню передумов економічної стійкості і стабільному розвитку банківської системи України на довгостроковій основі.

Література

1. *Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс].* – Режим доступу: http://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798. – 12.12.2012.
2. *Забезпечення умов стабільного функціонування банківського сектору України [Текст]: монографія / за заг. ред. канд. екон. наук., доц. О.М. Колодізева.* – Харків : Вид. ХНЕУ, 2010. – 312 с.
3. *Чмутова, И.М. Развитие интеграционно-глобализационных процессов в банковской системе Украины [Текст] / И.М. Чмутова, Е.М. Азизова, Ю.С. Тысячная // Бизнес Информ.* – 2011. – №2 (1). – С. 17-19.

4. Інформація про власників істотної участі у банку за станом на 01.04.2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=51343>. – 12.12.2012.

5. Пилипенко, В.В. Вплив іноземного капіталу на фінансову стійкість банківської системи України [Електронний ресурс] / В.В. Пилипенко. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/VDU_ekon/2011_1/1/278.pdf. – 12.12.2012.

6. Гольченко, І.Е. Мотиви виходу іноземних банків на ринки країн Східної Європи та наслідки такої експансії для місцевих банків [Текст] / І.Е. Гольченко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. тез доповідей X Всеукраїнської науково-практичної конференції, 22-23 листопада 2007 р.: У 2-х т.: Т.1. – С. 162-163.

7. Правик, Ю. Банківська система України в період фінансової кризи: впровадження антикризових заходів [Текст] / Ю. Правик // Банківська справа. – 2011. – № 1. – С. 76-88.

8. Банківська система України : становлення і розвиток в умовах глобалізації економічних процесів [Текст]: монографія / О.В. Дзюблюк, Б.П. Адамик, Г.Р. Бальянт [та ін.]; за ред. О.В. Дзюблюка. – Тернопіль: Астон, 2012. – 358 с.

9. Место западных банков занимают украинские и российские [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://news.finance.ua/ru/~1/0/all/2012/09/05/286972>. – 12.12.2012.

10. Дзюблюк, О. Сучасні аспекти розуміння сутності і ролі кредиту як економічної категорії [Текст] / О. Дзюблюк // Світ фінансів. – 2010. – № 1. – С. 7-16.

11. Основні показники, що характеризують стан грошово-кредитного ринку за січень 2011 р. (за оперативними даними) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=74437>. – 12.12.2012.

12. Основні показники, що характеризують стан грошово-кредитного ринку за січень 2010р. (за оперативними даними) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=59461>. – 12.12.2012.

13. Основні показники, що характеризують стан грошово-кредитного ринку за січень 2009 р. (за оперативними даними) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=40863. – 12.12.2012.

14. Основні показники, що характеризують стан грошово-кредитного ринку за січень 2008 р. (за оперативними даними) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=40863. – 12.12.2012.

15. Основні показники, що характеризують стан грошово-кредитного ринку за січень 2007 р. (за оперативними даними) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=40863. – 12.12.2012.

16. Вожжзов, А.П. Капітал комерційних банків як складова ресурсів банківської системи [Текст] / А.П. Вожжзов, О.І. Клименко // Банківська справа. – 2003. – № 4. – С. 83 – 95.

17. Довіра українців до банків повернулася на докризовий рівень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tsn.ua/groshi/dovira-ukrayinciv-do-bankiv-povernulasya-na-dokrizoviy-riven.html>. – 12.12.2012.

18. Лютий, І. Фінансово-економічна криза 2008-2010 рр.: деякі чинники та уроки [Текст] / І. Лютий // Вісник Національного банку України. – 2011. – №1. – С.10 – 16.

19. Збільшення розміру гарантій за вкладками в Україні дасть довгостроковий макроекономічний ефект [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.money.comments.ua/banknotes/2012/09/07/182615/zbilshennya-garantiy-po-vneskah.html>. – 12.12.2012.

20. Леонов, С.В. Інноваційний пакет послуг як інструмент антикризового управління банківськими установами України [Текст] / С.В. Леонов, О.О. Котенко // Вісник СумДУ. Економічні науки. – 2011. – №1. – С. 174-179.

Надійшла до редакції 12.12.2012, розглянута на редколегії 14.12.2012

Рецензент: д-р екон. наук, проф., завідувач кафедри банківської справи **О.М. Колодізєв**, Харківський національний економічний університет, Харків

CURRENT SITUATION AND DEVELOPMENT BANKING SYSTEM IN THE CONTEXT OF UKRAINE CONTINUITY REPRODUCTIVE PROCESS

Y.S. Tysyachna

This paper analyzes the current state of the banking system of Ukraine, the peculiarities of its development in the context of ensuring the continuity of the reproduction process. Discovered actual problems of domestic banking institutions, including in particular the liquidity, profitability, which negatively affects the continuity of motion reproduction processes of banking institutions. We consider a set of measures aimed at supporting the steady state of domestic financial institutions, timely neutralization and prevention of destabilizing tendencies.

Keywords: banking system, reproductive processes, the state development bank profitability, credit, capital.

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И РАЗВИТИЕ БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЫ УКРАИНЫ В КОНТЕКСТЕ ОБЕСПЕЧЕНИЯ НЕПРЕРЫВНОСТИ ВОСПРОИЗВОДСТВЕННОГО ПРОЦЕССА

Ю.С. Тысячная

В работе проанализировано современное состояние банковской системы Украины, определены особенности ее развития в контексте обеспечения непрерывности воспроизводственных процессов. Выявлены актуальные проблемы развития отечественных банковских учреждений, в частности с ликвидностью, доходностью, что крайне негативно влияет на обеспечение непрерывности течения воспроизводственных процессов банковских учреждений. Рассмотрен комплекс мероприятий, направленный на поддержание устойчивого состояния отечественных финансово-кредитных учреждений, своевременной нейтрализации и предотвращения развития дестабилизирующих тенденций.

Ключевые слова: банковская система, воспроизводственные процессы, состояние, развитие, банк, доходность, кредитования, капитал.

Тисячна Юнна Сергіївна – канд. екон. наук, старший викладач кафедри банківської справи, Харківський національний економічний університет, м. Харків, e-mail: Yunna_t@mail.ru.